

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษา จำแนกเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ความหมายของสารนิเทศล้านนาคดีศึกษา
2. ขอบเขตและแนวทางการศึกษาด้านล้านนาคดี
3. สถาบันที่สนใจนโยบายสนับสนุนการวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษา
4. แหล่งสารนิเทศล้านนาคดีศึกษา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของสารนิเทศล้านนาคดีศึกษา

สารนิเทศล้านนาคดีศึกษา หมายถึง ข้อเท็จจริง ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ ในด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม ระบบความเชื่อและศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะ ดนตรีและสถาปัตยกรรม ชนกลุ่มน้อย ตลอดจนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย หรือในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในล้านนา (ทัศนีย์ ศรีมงคล, 2535 ; ปราณี วงศ์จรัส, 2535) ดินแดนล้านนานั้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยใน 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่านและแม่ฮ่องสอน รวมไปถึงดินแดนบางส่วนของประเทศพม่า จีน และลาว (สิริสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2529) อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามที่บรรพบุรุษของชาวล้านนาได้ช่วยกันสร้างสรรค์ไว้ และยังคงปรากฏหลงเหลืออยู่เป็นหลักฐาน ทั้งทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบันนี้

ดังนั้น สารนิเทศล้านนาคดีศึกษาจึงมีความเก่าแก่และหลากหลายรูปแบบ ดังปรากฏออกมาในลักษณะของข้อเท็จจริง ข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ หรือความคิดที่ถ่ายทอด

ออกมาเป็นคำพูด หรือข้อเขียนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของวัสดุตีพิมพ์และ ไม้ตีพิมพ์ อาทิ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ จารึก วัตถุของจริง ภาพเลื่อน วัตถุทัศน ไม้โครฟิล์ม เทปแม่เหล็ก จานแม่เหล็ก ตลอดจนสารนิเทศบุคคล ซึ่งเป็นแหล่งสารนิเทศที่มากด้วย ประสิทธิภาพและความรู้ของบุคคลที่สะสมมาเป็นพิเศษ และมีคุณค่าต่อการศึกษาค้นคว้าและ วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

2. ขอบเขตและแนวทางการศึกษาด้านล้านนาคดี

ล้านนาคดีศึกษา เป็นการศึกษาท้องถิ่น (Local Study) ที่มุ่งเน้นศึกษา กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนา เพื่อเป็นแนวทาง ใน การอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีคุณค่า และความหมาย ที่บรรพบุรุษชาวล้านนาได้ร่วมกันสร้างสรรค์ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์และมรดก ทางวัฒนธรรม และเป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา สังคมและชุมชนให้เกิดประโยชน์อันดียิ่งขึ้น โดยมีขอบเขตเนื้อหาของศึกษาด้านล้านนา คดี ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ จากการสัมภาษณ์เรื่องสถานภาพล้านนาคดีศึกษา เมื่อวันที่ 22-24 สิงหาคม พ.ศ. 2529 ณ โรงแรมเชียงใหม่ฮอर्टิด อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่ง ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม คือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม ระบบความ เชื่อและศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะดนตรีและสถาปัตยกรรม และเรื่องราว ของชนกลุ่มน้อยในล้านนา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, 2529) โดยแต่ละกลุ่มมีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม

ม.ร.ว. รุจยา อภากร (2529) ได้แบ่งแนวทางการศึกษาพัฒนาการ ทางประวัติศาสตร์และสังคมของล้านนาออกเป็น 3 แนวทาง คือ

1.1 ศึกษาตามแนวทางการศึกษาส่วนกลาง (Centre Way) เป็นการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ล้านนาให้อยู่ในเส้นทางสายใหญ่ (Mainstream) ของประวัติศาสตร์ ไทย ทำให้เกิดงานการศึกษาที่มุ่งใจให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับอดีตของคนในท้องถิ่น ก่อให้เกิด การบูรณะและอนุรักษ์โบราณสถาน ศิลปะการเล่น ประเพณีสังคม และประเพณีหัตถกรรม เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยผ่านนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ

1.2 ศึกษาตามแนวทางแบบท้องถิ่น (Local Way) การศึกษาด้านนี้มี ความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ศึกษา หัวข้อที่มีการศึกษาเน้นไปในทางสืบค้น

ประวัติบรรพบุรุษในอดีต โบราณสถาน ตำนานของสถานที่ และประเพณีทางสังคมบางอย่าง ที่สำคัญคือมีการนำความรู้เกี่ยวกับอดีตมาใช้ในการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งออกมาในรูปของอนุสาวรีย์ และสิ่งตีพิมพ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่จะรื้อฟื้นอดีตเพื่อปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมในอดีตให้เข้ากับความต้องการของสังคมในปัจจุบัน

1.3 ศึกษาตามแนวทางแบบวิชาการ (Academic Way) แนวทางนี้มีทิศทางการค้นคว้าในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2529) ได้แบ่งเนื้อหาการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และสังคมออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมล้านนา ระบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรล้านนา ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมการเมืองในชนบท โครงสร้างประชากร ระบบการบริโภค อนามัยและการรักษาพยาบาล และสังคมเมือง

ขอบเขตและแนวทางการศึกษาล้านนาคดีในด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม สามารถสรุปได้ว่าเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เน้นหนักด้านการอนุรักษ์และบูรณะ โบราณสถาน โบราณวัตถุ การละเล่น ศิลปหัตถกรรม การสืบค้นประวัติของบรรพบุรุษ ความเป็นอยู่และประเพณี ตลอดจนระบบเศรษฐกิจของสังคมล้านนา โครงสร้างประชากร ระบบการบริโภค อนามัย และสังคมเมือง เป็นต้น

2. ระบบความเชื่อและศาสนาในล้านนา

จากการศึกษาระบบความเชื่อและศาสนาในล้านนาจะพบว่า ชาวล้านนามีความเชื่อในอำนาจลึกลับและผีสิงเทวดา ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นต้นตอแห่งพิธีกรรม แล้ววิวัฒนาการมาเป็นศาสนาเต็มรูปแบบ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อกับศาสนาเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์จะมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวล้านนาจนแทบจะแยกกันไม่ออก (สมหมาย เปรมจิตต์, 2529) ดังนั้นแนวทางการศึกษาเรื่องระบบความเชื่อและศาสนาในล้านนา ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2529) ได้สรุปและประเมินสถานภาพโดยแยกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาลัทธินับถือผีสิงเทวดา พราหมณ์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ โดยเน้นด้านพิธีกรรม ลัทธิคำสอนหรือปรัชญา ความเชื่อต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และชนชั้น

การศึกษาระบบความเชื่อและการนับถือศาสนาของชาวล้านนา สรุปได้ว่าชาวล้านนามีความเชื่อในอำนาจลึกลับและผีสิงเทวดา มีการนับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวล้านนา

3. ภาษาและวรรณกรรมล้านนา

การศึกษาภาษาและวรรณกรรมล้านนา เป็นการศึกษาที่มุ่งถึงการทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตหรือศิลปวัฒนธรรมล้านนาในทุกแง่ทุกมุม โดยเฉพาะการเข้าใจถึงความ เป็นมนุษย์ในสังคมล้านนา นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2529) การศึกษาทางด้านนี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 โดย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เปิดสอนวิชาภาษาล้านนาและวรรณกรรมล้านนาในหลักสูตรปริญญาตรี (นิสิต อัครนิจ, 2527) ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2529 จึงเริ่มเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทสาขาภาษาและวรรณกรรมขึ้น ทำให้เกิดผลงานการศึกษาวิจัยที่เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาด้านล้านนาคิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และมีเนื้อหาหลากหลายมากยิ่งขึ้น

3.1 การศึกษาภาษาในล้านนา

ภาษาล้านนาหรือภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือที่เจ้าของภาษาเรียกว่า "คำเมือง" ใช้นับโดยคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นล้านนา 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา และ แม่ฮ่องสอน การศึกษาภาษาในล้านนาเท่าที่ผ่านมามีการศึกษากันอย่างกว้างขวางและหลากหลายมาก อยู่เคียง แซ่ไคว (2529) ได้แบ่งกลุ่มการศึกษาภาษาในล้านนาตามเนื้อหาและวิธีการศึกษาออกเป็น การศึกษาถึงระบบเสียงและหน่วยเสียงของภาษาล้านนา และภาษาของชนกลุ่มน้อยในล้านนาการศึกษาเรื่องคำ โครงสร้างของระบบภาษา ตัวอักษรล้านนาในแง่ของอักษรวิทยา คือรูปแบบวิวัฒนาการความเป็นมาของตัวอักษร ตลอดจนการศึกษาถึงสำนวนและสุภาษิตล้านนา เป็นต้น

3.2 การศึกษาวรรณกรรมในล้านนา

การถ่ายทอดวรรณกรรมล้านนามี 2 ลักษณะคือ เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ รูปแบบของวรรณกรรมล้านนาส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการแปลและปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางแล้ว ลักษณะของการศึกษาวรรณกรรมล้านนาได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ จากการศึกษาวรรณกรรมเพื่อความเข้าใจในวรรณกรรมล้านนากลายเป็นการพยายามศึกษาวรรณกรรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวล้านนา ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529) ได้พิจารณาแบ่งการศึกษาวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะวิจัยแนวเจาะลึกเฉพาะเรื่อง ลักษณะวิจัยแนวกว้าง และลักษณะวิจัยเชิงเปรียบเทียบ

การศึกษาภาษาและวรรณกรรมล้านนาในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวต่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของภาษา และวรรณกรรมอันมีคุณค่าต่อมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ มิใช่เพียงคุณค่าทางวรรณศิลป์เท่านั้น แต่เป็นการศึกษาหาความ

หมายของภาษาและวรรณกรรมที่สัมพันธ์แนบแน่นกับชีวิตและสังคมของชาวล้านนา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อขยายพรมแดนแห่งความรู้และเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามร่วมกันต่อไปในอนาคต

4. ศิลปะ ดนตรี และสถาปัตยกรรมล้านนา

การศึกษาด้านศิลปะ ดนตรี และ สถาปัตยกรรมล้านนา โดยสรุปแล้ว เป็นการศึกษาในเชิงการอนุรักษ์ และการศึกษาเชิงเข้าใจ กล่าวคือด้านการอนุรักษ์จะมีวัตถุประสงค์ที่จะรักษามรดกของชาวล้านนาให้ดำรงอยู่ต่อไป เช่น การรวบรวมเพลงพื้นเมือง การรวบรวมเรือนแบบล้านนาไทยและการศึกษาโครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เป็นต้น ส่วนการศึกษาในเชิงความเข้าใจนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพลังทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลังงานดนตรี ศิลปะและสถาปัตยกรรม เช่น การศึกษาสถาปัตยกรรมล้านนา ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่อาศัยรูปแบบ ประเพณีล้านนาที่ยังคงมีประโยชน์ต่อสังคม ด้านการสนองกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี ตลอดจนงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นคุณค่าใหม่ ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น ในแง่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นต้น

5. ชนกลุ่มน้อยในล้านนา

การศึกษาชนกลุ่มน้อยในล้านนามิได้จำกัดอยู่เฉพาะชาวเขาเท่านั้น เนื่องจากมีนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาสังคมไทย ในระยะหลังพบว่าในสังคมล้านนาปัจจุบัน ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของเขาไว้ได้ และยังมี ความหมายในชีวิตประจำวันของเขา การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวจึงมีสถาบันต่าง ๆ เริ่มให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนจัดตั้งโครงการศึกษาชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวเขา เช่น มอญ ไทยเขิน ไทยยอง ไทลื้อ ไทหย่า ไทใหญ่ ลัวะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโครงการศึกษาชนกลุ่มน้อยของมหาวิทยาลัยพายัพที่สนใจไทลื้อและลัวะ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมกับชนกลุ่มไทในล้านนา (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2530)

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา จึงเป็นการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ได้

จากหัวข้อเนื้อหาและขอบเขตการศึกษาดังกล่าวเหล่านี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในแบบสอบถามในเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาของสารนิเทศด้านล้านนาคดี โดยกำหนดเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ๆ และ 33 หัวข้อย่อย ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์
  - 1.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนา
  - 1.2 โบราณคดี ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งชุมชนโบราณ เป็นต้น
  - 1.3 ชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น
2. เศรษฐกิจและสังคม
  - 2.1 ประชากรและโครงสร้างทางสังคม เช่น ชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ การอพยพย้ายถิ่นของประชากร
  - 2.2 การเมืองและการปกครอง
  - 2.3 กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ
  - 2.4 การแพทย์และการสาธารณสุข
  - 2.5 การศึกษา
  - 2.6 การคมนาคม การขนส่ง การสื่อสารและโทรคมนาคม
  - 2.7 สภาพภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้ง อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ฯลฯ
  - 2.8 สภาพทางสังคม เช่น การประกอบอาชีพ รายได้ ปัญหาสังคม บทบาทสตรีในท้องถิ่น
  - 2.9 ผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรม
  - 2.10 การจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ
  - 2.11 การพัฒนาเมืองและสิ่งแวดล้อม
  - 2.12 การพัฒนาการท่องเที่ยว : ผลกระทบของการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น
3. ความเป็นอยู่และประเพณี
  - 3.1 พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ
  - 3.2 ประเพณีและงานเทศกาล
  - 3.3 เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน
  - 3.4 นาฏศิลป์และการละคร

- 3.5. คนตรีพื้นบ้าน
- 3.6. อาหารและการบริโภค
- 3.7. สมุนไพรพื้นบ้าน
- 3.8. เทคโนโลยีพื้นบ้าน/เครื่องมือเครื่องใช้
- 3.9. ที่อยู่อาศัย
- 3.10. การแต่งกาย
- 3.11. ศิลปหัตถกรรม
- 3.12. ประติมากรรม
- 3.13. จิตรกรรม
- 3.14. สถาปัตยกรรม
- 3.15. ภาษาถิ่นล้านนา/ตัวอักษรล้านนา
- 3.16. ภาษาของชนกลุ่มน้อย
- 3.17. วรรณคดี/วรรณกรรมพื้นบ้าน
- 3.18. ลำนวน ไวยาหาร สุภาษิต และคำพังเพย

3. สถาบันที่มิใช่ นโยบายสนับสนุนการวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษา

การศึกษาด้านล้านนาคดีศึกษาในปัจจุบัน มีแนวโน้มวันที่จะทวีความสำคัญและขยายขอบข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นการศึกษาท้องถิ่นที่มุ่งศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนา เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมานั้น ไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาสังคม ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและชุมชน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2530) จึงมีสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในภาคเหนือหลายแห่ง ให้ความสนใจและเพิ่มพูนศักยภาพในการสนับสนุนการวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษา โดยส่งเสริมให้มีการจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้มีการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับล้านนาคดี การจัดตั้งแหล่งสารนิเทศเพื่อจัดเก็บ รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการให้ทุนอุดหนุนแก่นักวิจัย ทำการค้นคว้าวิจัยเพื่อนำผลที่ได้รับ ไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ

สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษาในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มี 4 หน่วยงาน ได้แก่

1. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่

2. มหาวิทยาลัยพายัพ จ. เชียงใหม่
  3. สถาบันราชภัฏ : มหาวิทยาลัยล้านนา (สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงราย และสถาบันราชภัฏลำปาง)
  4. สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ จ. เชียงใหม่
- ซึ่งแต่ละสถาบันต่างมีนโยบายการดำเนินงาน โดยสังเขป ดังนี้

1. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การดำเนินงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นการดำเนินงานในรูปของกลุ่มคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ ต่อมาใน พ.ศ. 2519 จึงได้รับการจัดตั้งโดยใช้ชื่อว่า "ศูนย์วิจัยสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์" มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินงานประสานงานและบริการการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ต่อมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น "สถาบันวิจัยสังคม" ใน พ.ศ. 2524 (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, 2529) ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานและประสานงานการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ รวมทั้งดำเนินการวิจัยในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องทางสังคมศาสตร์

1.1 วัตถุประสงค์

สถาบันวิจัยสังคมมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสถาบันขึ้นเพื่อเป็นแหล่งดำเนินการศึกษาค้นคว้า และร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเกี่ยวกับล้านนาคดีศึกษา เป็นศูนย์กลางบริการด้านวิชาการด้านการวิจัยสังคม การเก็บข้อมูลสถิติและผลงานวิจัยทางสังคม การติดต่อประสานงานกับองค์กรวิจัยต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนสนับสนุนการศึกษาชั้นบัณฑิตศึกษา ในด้านการค้นคว้าและวิจัยทางสังคม (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, 2534)

1.2 นโยบายการดำเนินงาน

สถาบันวิจัยสังคม มีนโยบายในการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยด้านสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ระบบความรู้พื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนประเด็นปัญหาทางสังคม การสาธารณสุข การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้แล้วยังมีนโยบายด้านอื่น ๆ อีก เช่น นโยบายที่เน้นการประสานงานและสร้างเครือข่ายงานวิจัยกับบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างความร่วมมือระหว่างนักวิจัยในสาขาเดียวกันและต่างสาขา การสนับสนุนส่งเสริมให้มีการดำเนินงานศึกษาวิจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อติดตามทิศทางนโยบายและแนวโน้มปัญหาที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาในเขตภาคเหนือ การวิจัยและเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างนักวิชาการ อาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และนักพัฒนา โดยการจัดประชุมทางวิชาการ การจัดสัมมนาและการบรรยายพิเศษ (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, 2534)

1.3 การวิจัยของสถาบัน

สถาบันวิจัยสังคมได้วางแนวทางการดำเนินงาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2524-2539 โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1.3.1 พ.ศ. 2524-2527 สถาบันวิจัยสังคมได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยและการวางแผนพัฒนา โดยมุ่งเน้นที่การจัดเก็บรวบรวมสถิติเบื้องต้นและข้อมูลที่จำเป็น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น คติพื้นบ้าน ฯลฯ ในเขตภาคเหนือตอนบน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้สถาบันฯ เป็นศูนย์กลางในการให้บริการด้านข้อมูลแก่นักวิจัย นักพัฒนา และผู้สนใจได้นำไปศึกษาค้นคว้าในรายละเอียดต่อไป ผลการดำเนินงานวิจัยในช่วง 4 ปีแรกนี้ ทำให้สถาบันฯมีข้อมูลด้านล้านนาคดี และข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นสำหรับการวางแผนพัฒนาในพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน

1.3.2 พ.ศ. 2528-2532 สถาบันวิจัยสังคมได้ขยายขอบเขตงานเก็บรวบรวมข้อมูลและงานวิจัยให้ครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนา เช่น การขยายตัวของเมือง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชนกลุ่มน้อย ชราภาพศึกษา ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น รวมทั้งมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลและศึกษาวัฒนธรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรมในท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น

1.3.3 พ.ศ. 2533-2534 การดำเนินงานของสถาบันวิจัยสังคมแบ่งงานออกตามลักษณะงานที่แตกต่างกันคือ งานวิจัยสังคมและงานวิจัยล้านนา รวมทั้งได้กำหนดแนวทางการวิจัย และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา มีนโยบายที่จะศึกษาประเด็นปัญหาของภูมิภาค โดยทำการวิจัยแบบเจาะลึกและใช้เวลายาวนานในการศึกษา โครงการวิจัยของสถาบันฯประกอบด้วยงานวิจัยตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ 2 แนวทางใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

ก. แนวทางการวิจัยทางสังคม จำแนกเป็น

- (1) งานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- (2) งานวิจัยด้านการพัฒนาเมืองและสิ่งแวดล้อม
- (3) สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาสาธารณสุข
- (4) ชนบทศึกษา

- (5) ทวีพยากรณ์มนุษย์และการพัฒนา
- (6) ชนกลุ่มน้อย-กลุ่มชาติพันธุ์
- ข. แนวทางการวิจัยล้านนา จำแนกเป็น
  - (1) การศึกษาและอนุรักษ์จารึกล้านนา
  - (2) การศึกษาและอนุรักษ์คัมภีร์ ไບลานและพับสา
  - (3) การศึกษาคติชนวิทยา/ภูมิปัญญาชาวบ้าน
  - (4) การศึกษาศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนา

1.3.4 พ.ศ. 2535-2539 สถาบันฯ ได้กำหนดแนวทางการวิจัยให้มีความชัดเจน เพื่อให้การวิจัยของสถาบันมีลักษณะเป็น โครงการระยะยาวต่อเนื่อง และตอบสนองต่อปัญหาของสังคมภาคเหนือ จึง ได้แบ่งแนวทางวิจัยให้มีลักษณะเด่นชัด ดังปรากฏใน โครงการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ของสถาบันวิจัยสังคม ตามนโยบายในการดำเนินงานคือ

ก. จัดให้มีการประชุมระดมความคิด ในการกำหนดปัญหาในการวิจัย เป็นครั้งคราว เพื่อให้ นักวิจัยมีแนวทางการวิจัยที่ชัดเจน และสอดคล้องกับปัญหาในภาคเหนือ สอดคล้องกับความสนใจและขีดความสามารถของนักวิจัย

ข. ในช่วงเวลาว่างที่ผ่านไป นักวิจัยของสถาบันฯ ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับล้านนาคติศึกษา จากเอกสารประเภทต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงพยายามเน้นการนำเอาข้อมูลมาศึกษา วิเคราะห์และจัดทำเป็นระบบข้อมูล

ค. เน้นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา กับทั้งเป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อสามารถให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หรือเสนอทางเลือกให้แก่สังคม

ง. พยายามหาวิธีการเผยแพร่ผลงานวิจัย ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, 2536)

ตั้งแต่ พ.ศ. 2517-2535 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้มีผลงานวิจัยด้านล้านนาคติศึกษา จำนวน 80 ชื่อเรื่อง จากการสำรวจเนื้อหาของงานวิจัยทั้ง 80 ชื่อเรื่องดังกล่าว พบว่า ส่วนใหญ่มีเนื้อหาทางด้านความเป็นอยู่และประเพณีมากที่สุด รองลงมาคือเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์และเนื้อหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ตามลำดับ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม, 2535, 2536)

2. สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นภารกิจหลักสำคัญด้านหนึ่งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมหาวิทยาลัยต้องมีบทบาทในการติดตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมและจริยธรรม เสนอนโยบายด้านการอนุรักษ์และพัฒนา ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมเพื่อเป็นตัวอย่างในการดำเนินงานแก่สังคม ใน พ.ศ. 2528 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และให้บริการข้อมูลแก่นักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและ ใน พ.ศ. 2536 ได้รับการยกฐานะให้เป็นสำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเพื่อขยายขอบเขตการดำเนินงานออกไป ให้ครอบคลุมภาคเหนือมากยิ่งขึ้น (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สำนักงานอธิการบดี, กองแผนงาน, 2537)

สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานที่มีศักยภาพ ในการสนับสนุนการวิจัยด้านล้านนาชาติศึกษา ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์

สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต โดยสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสร้างวัฒนธรรมอันพึงประสงค์และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคม เป็นแหล่งแสวงหาแนวทางวิธีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นใน ด้านวัตถุ ประเพณี ศิลธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นแหล่งส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือ เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ ให้คำปรึกษาและแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งติดต่อขอทุนส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งในระดับหน่วยงานและบุคคล (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สำนักงานอธิการบดี, กองแผนงาน, 2536)

2.2 การดำเนินงาน

ขอบเขตการดำเนินงานของสำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคือสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย แลกเปลี่ยน และเผยแพร่ความรู้ด้านล้านนาชาติศึกษา รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาเพื่อการพัฒนา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมาสำนักฯ ได้ดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การจัดประชุม การสัมมนาและการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ ตลอดจนโครงการต่าง ๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 การจัดประชุม การสัมมนาและกิจกรรมทางวิชาการ
เพื่อติดตามและประเมินสถานภาพล้านนาคดีศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สำนักงานอธิการบดี, กองแผนงาน, 2531, 2536, 2537)

- (1) การสัมมนาเรื่อง "สถานภาพล้านนาคดีศึกษา"
(22-24 ส.ค. 2529)
- (2) การประชุมเรื่อง "ผลกระทบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จ. เชียงใหม่" (11-12 เม.ย. 2530)
- (3) การประชุมระดับภูมิภาคเรื่อง "ผ้าเอเซีย: มรดกร่วมทางวัฒนธรรม" (31 ม.ค.-2 ก.พ. 2535)
- (4) การบรรยายเรื่อง "การใช้จิตกรรมฝาผนังเพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษา วัดภูมินทร์" (30 ก.ค. 2535)
- (5) การสัมมนาเรื่อง "ศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา : สภาพปัญหาและแนวทางการอนุรักษ์" (1-3 เม.ย. 2536)
- (6) การประชุมทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมบนทางแยก : มรดกและการพัฒนาในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขงตอนบน" (5-6 ก.พ. 2537)

2.2.2 การจัดทำเอกสารเผยแพร่ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
ได้จัดทำเอกสาร สิ่งพิมพ์ ด้านล้านนาคดีศึกษา อาทิ

- (1) จัดทำปฏิทินศิลปวัฒนธรรมเผยแพร่รายเดือน
- (2) จัดหมายข่าวล้านนาคดีศึกษา ราย 3 เดือน
จัดทำในช่วงปี 2529-2530
- (3) รายงานการสัมมนาเรื่อง "สถานภาพล้านนาคดีศึกษา" (2529)
- (4) รายงานการสัมมนาเรื่อง "ผลกระทบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่" (2530)
- (5) หนังสือ "พ็อนเซิง : อิทธิพลที่มีต่อพ็อนในล้านนา" (2537)

2.2.3 โครงการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านล้านนาคดี

โครงการสำคัญที่สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมดำเนินการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการหอศิลป์ปิ่นมาลา โครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โครงการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการอบรมนักศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น โครงการเชียงใหม่ 700 ปี และโครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537) โครงการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ทางสำนักส่งเสริมศิลปให้การสนับสนุนการดำเนินงาน โดยเป็นแหล่งข้อมูลส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูล เพื่อการศึกษาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นสืบไป

3. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์สตรีศึกษาฯ เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2529 ใช้ชื่อว่า "โครงการสตรีศึกษา" โดยคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาสตรี และต้องการศึกษาเชิงวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและรอบด้าน ในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ บทบาท ความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่ในสังคมของสตรี ในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ต่อมาใน พ.ศ. 2534 ได้รับอนุมัติจากทบวงมหาวิทยาลัย ให้เปลี่ยนชื่อเป็น "ศูนย์สตรีศึกษา" มีฐานะเทียบเท่าภาควิชา สังเกตคณะสังคมศาสตร์ โดยกำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตการดำเนินงานดังนี้ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์, ศูนย์สตรีศึกษา, 2537)

3.1 วัตถุประสงค์

ศูนย์สตรีศึกษาฯ จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การสนับสนุนด้านการศึกษาค้นคว้า วิจัย ในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับสตรี เป็นแหล่งข้อมูลเอกสารและข่าวสารเกี่ยวกับสตรีในภาคเหนือ เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่และแลกเปลี่ยนทางวิชาการเกี่ยวกับปัญหาสตรีในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนเป็นหน่วยงานที่ประสานงานกับหน่วยงานทางราชการและเอกชนในการพัฒนาสตรี เพื่อให้การสนับสนุนและเตรียมการจัดการศึกษาด้านสตรีศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3.2 ขอบเขตการดำเนินงาน

ศูนย์สตรีศึกษาฯ มีขอบเขตการดำเนินงานที่มุ่งให้ความสำคัญ กับประเด็นปัญหาสตรีรูปแบบต่าง ๆ มีบุคลากรประจำที่มีความรู้ ประสบการณ์และความสนใจในปัญหาสตรีและแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีการประสานงานกับหน่วยงานทั้งในภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การดำเนินงานทาง

วิชาการด้านการวิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมประเด็นปัญหาสตรี การเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาสตรี และวิชาการสตรีศึกษา ซึ่งศูนย์สตรีศึกษาฯ ได้ดำเนินงาน โดยจัดกิจกรรมในรูปแบบที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับนานาชาติดังนี้

3.2.1 การวิจัย ศูนย์สตรีศึกษาฯ ได้ศึกษาวิจัยในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสตรี โดยส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากแหล่งทุนต่างประเทศ อาทิ The Asia Foundation, The Population Council, International Development Research Centre (IDRC), The Ford Foundation เป็นต้น ปัจจุบันการวิจัยของศูนย์สตรีศึกษาฯ ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว และอยู่ระหว่างการดำเนินการมีทั้งหมด 4 โครงการ ได้แก่

- (1) การวิจัยเรื่อง "Impact of Deforestation on Household Survival Strategies and Women's Work : a case Study of Pangkhum Villege" (2531)
- (2) การวิจัยเรื่อง "Gender and Access to Justice" (2534)
- (3) การวิจัยเรื่อง "ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อเยาวชนในโรงเรียนในเขตชนบทภาคเหนือ" (2535)
- (4) โครงการวิจัยเรื่อง "กฎหมายของรัฐและจารีตประเพณี : Statutory Laws, Customary Laws and Village Practices" (อยู่ในระหว่างดำเนินการ)

3.2.2 การประชุม สัมมนาและกิจกรรมทางวิชาการ ศูนย์สตรีศึกษาฯ ได้ดำเนินการประสานงานเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการด้านสตรี อาทิ

- (1) จัดการเสวนาเรื่อง "เศรษฐกิจ การศึกษา และโอกาสของสตรีในภาคเหนือ" (8 ส.ค. 2536)
- (2) จัดการฝึกอบรมด้านกฎหมายให้แก่ผู้นำสตรีในเขตภาคเหนือตอนบน" (15-16 ก.ย. 2536)
- (3) ร่วมการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "สถานภาพและแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท" (10-13 ก.ย. 2536)

3.2.3 การเผยแพร่เอกสารสิ่งพิมพ์ ศูนย์สตรีศึกษาฯ ได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้และผลงานการศึกษาวิจัย ดังนี้

- (1) จดหมายข่าวศูนย์สตรีศึกษาฯ ราย 3 เดือน
- (2) รายงานประจำปี
- (3) บรรณานุกรมและสารละสังเขปเอกสารด้านสตรีศึกษา ในภาคเหนือ (2531)

3.2.4 การบริการข้อมูลด้านสตรีศึกษา ศูนย์สตรีศึกษาฯ ได้จัดตั้งศูนย์สารนิเทศสตรีศึกษา ในปี 2531 เพื่อจัดเก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วย หนังสือวิชาการ งานวิจัย เอกสารการประชุมสัมมนา วารสาร บทความ กฤตภาค นวนิยาย และ โสตทัศนวัสดุ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในด้านสตรีศึกษา ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสตรี บทบาท สถานภาพสตรีในสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย การศึกษา สิ่งแวดล้อม และประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวนทรัพยากรทั้งสิ้น 2,739 รายการ 6,416 เล่ม/เรื่อง (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์, ศูนย์สตรีศึกษา, 2537)

4. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2533 (มหาวิทยาลัยพายัพ, 2533) วัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยพายัพ คือ เพื่อเป็นแหล่งสารนิเทศทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่หลากหลายในภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อการกระทำและแสดงออก ซึ่งความมีอารยธรรมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยในชีวิตประจำวัน และเพื่อให้เป็นสถาบันที่สนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม นับแต่กิจกรรมทางวิชาการ เช่น การวิจัย การประชุม สัมมนา การอบรม ตลอดจนงานประเพณีต่าง ๆ โดยประสานงานกับหน่วยงานอื่นทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

ด้านการผลิตผลงานวิจัยของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันยังไม่มีผลงานการวิจัยออกมาเผยแพร่ในนามของศูนย์ฯ เนื่องจากยังอยู่ในระยะแรกของการดำเนินงาน จัดตั้ง

ด้านการบริหารงานของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม นอกจากการทะนุบำรุงส่งเสริมรักษาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม โดยทั่วไปแล้ว ยังตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ล้านนาอย่างจริงจัง โดยมีผู้อำนวยการศูนย์ฯ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ มีฐานะเทียบเท่ากับศูนย์สถาบัน หรือสำนักในระบบโครงสร้างของมหาวิทยาลัย ที่ตั้งของศูนย์ฯ ปัจจุบันเป็นอาคารเอกเทศทรงไทยล้านนา เป็นแหล่งรวบรวมและจัดเก็บศิลปวัตถุ โบราณวัตถุเพื่อการอนุรักษ์

คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมล้านนา แต่ปัจจุบันยังอยู่ในช่วงการดำเนินการขั้นต้นอยู่จึงยังไม่เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการ

5. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 ใช้ชื่อหน่วยงานว่า "ศูนย์วิจัยและพัฒนาชุมชน" ต่อมาใน พ.ศ. 2533 ได้รับอนุมัติจาก สภามหาวิทยาลัยพายัพ ให้เปลี่ยนชื่อเป็น "สถาบันวิจัยและพัฒนา" ให้เป็นหน่วยงานวิจัยและการบริการสังคม เพื่อเสริมสร้างทักษะการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการของคณาจารย์ และให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน (มหาวิทยาลัยพายัพ, สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2538) ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น สถาบันฯ แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายวิจัย และฝ่ายพัฒนาและบริการ ซึ่งทั้ง 2 ฝ่าย ต่างก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและชุมชนในท้องถิ่นล้านนา ดังนี้

5.1 ฝ่ายวิจัย ดำเนินการสนับสนุนและส่งเสริมให้คณาจารย์ของ มหาวิทยาลัยเสนอโครงการวิจัยในสาขาที่ตนเองสนใจ และให้ทุนอุดหนุน ซึ่งได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัย และองค์การระหว่างประเทศที่ให้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย ซึ่งผลงานวิจัยดังกล่าวฝ่ายวิจัยได้รวบรวมและเผยแพร่ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้แล้วฝ่ายวิจัยยังได้จัดประชุม ฝึกอบรมและสัมมนา เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยให้แก่อาจารย์และผู้สนใจได้รับทราบ อีกทั้งประสานงานกับองค์การระหว่างประเทศเพื่อจัดการฝึกอบรมและการสัมมนาการทำวิจัย และการเสนอผลการวิจัยให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ผลงานการวิจัยของสถาบันฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2536 มีผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านล้านนาคดีเผยแพร่ประมาณ 40 เรื่อง (มหาวิทยาลัยพายัพ, สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2537)

5.2 ฝ่ายพัฒนาและบริการ การดำเนินงานของฝ่ายพัฒนาและบริการ มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้ช่วยเหลือตนเองได้ โดยการประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ดำเนินการจัดประชุม สัมมนาและฝึกอบรมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเสริมสร้างความรู้ ทักษะการพัฒนาและบริการชุมชน แก่ นักศึกษา คณาจารย์ ผู้นำชุมชน และผู้สนใจทั่วไป เพื่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2534 สถาบันวิจัยและพัฒนาได้จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและสื่อการพัฒนาขึ้น โดยจัดรวบรวมสไลด์ วิดีทัศน์ และภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ให้บริการแก่นักศึกษา คณาจารย์และผู้สนใจอีกด้วย (มหาวิทยาลัยพายัพ,

สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2534)

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ จึงเป็นหน่วยงานสำคัญแห่งหนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนการวิจัย และสามารถเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญทางด้านล้านนาคดีศึกษา

6. สถาบันราชภัฏ : สหวิทยาลัยล้านนา

สถาบันราชภัฏ เป็นสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกรมการฝึกหัดครู มีจำนวน 36 แห่งทั่วประเทศ ตั้งอยู่ในส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) 6 แห่ง และกระจายอยู่ในส่วนภูมิภาคอีก 30 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน 3 แห่ง คือ เชียงใหม่ เชียงราย และ ลำปาง สถาบันราชภัฏแต่ละแห่งมุ่งเน้นให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีปัญญาและมีคุณธรรม ตลอดจนมีชีวิตและปรับตัวได้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จึงมีภารกิจหลัก 4 ประการคือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นเป็นหลัก (กรมการฝึกหัดครู, 2534) ด้านการศึกษา ค้นคว้าและวิจัยด้านล้านนาคดีศึกษา กรมการฝึกหัดครูได้สนองตอบภารกิจหลักในด้านการวิจัย และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

6.1 บทบาทของสถาบันราชภัฏในด้านการวิจัย กรมการฝึกหัดครูได้จัดทำนโยบายของภารกิจด้านนี้ไว้คือ มุ่งพัฒนาขีดความสามารถของสถาบันราชภัฏในด้านการวิจัยและพัฒนาให้มีการระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวิจัยนอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดิน และสนับสนุนให้ใช้การวิจัยของสถาบันราชภัฏ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนพัฒนาองค์กร พัฒนาระบบการเรียนรู้อัจฉริยะพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเองและพัฒนาท้องถิ่น ทั้งโดยตรงและทางอ้อม จะเห็นได้ว่างานวิจัยในส่วนที่ได้รับทุนอุดหนุนจากกรมการฝึกหัดครู ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 มาจนถึง พ.ศ. 2534 จำนวน 601 เรื่อง เป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นโดยตรงถึง 269 เรื่อง ในจำนวนนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตร จำนวน 72 เรื่อง งานพัฒนาคุณภาพการศึกษาในท้องถิ่น 145 เรื่อง งานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น 25 เรื่อง และงานวิจัยด้านอื่น ๆ ในท้องถิ่น 27 เรื่อง (กรมการฝึกหัดครู, 2534)

ด้านการวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษาในส่วนของสหวิทยาลัยล้านนา อันได้แก่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงราย และสถาบันราชภัฏลำปางนั้น ได้มีผลงานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยที่สามารถนำไปใช้พัฒนาท้องถิ่นจำนวนประมาณ 50 ชื่อเรื่อง (กรมการฝึกหัดครู, 2535) ซึ่งผลงานวิจัยดังกล่าว นอกจากจะได้รับการอุดหนุนจาก

กรมการฝึกหัดครูแล้ว ยังมีงานวิจัยของบุคลากรของกรมการฝึกหัดครูที่ได้รับทุนจากสถาบัน ราชภัฏเองและแหล่งทุนอื่น ๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

6.2 ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันราชภัฏจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม ทั้ง ในเชิงวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษา เพื่อสร้าง วัฒนธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ดังนั้น บทบาทของสถาบันราชภัฏต่อท้องถิ่น ในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น กรมการฝึกหัดครูจึงได้ดำเนินการกิจในช่วงต่าง ๆ ดังนี้

6.2.1 พ.ศ. 2525-2529 (ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5) กรมการฝึกหัดครูได้กำหนดให้มีแผนงานการให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมจริยศึกษา และ อารังไว้ซึ่งศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยสถาบันราชภัฏได้ดำเนินงานในแผนดังกล่าวนี้ 2 งาน คือ งานศูนย์จริยศึกษา และงานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

6.2.2 พ.ศ. 2530-2534 (ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6) กรมการฝึกหัดครูได้ให้สถาบันราชภัฏได้ดำเนินการส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา และศิลป วัฒนธรรมด้วยรูปแบบหลากหลาย อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องกันตลอดระยะเวลาของ แผนนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา รวมถึงการ ทำนุบำรุงและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ สหวิทยาลัยล้านนาได้ดำเนินงาน โดยแบ่งออก เป็นกิจกรรม 5 ประเภท ดังนี้

6.2.2.1 ศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต เรื่องราวทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น รวมทั้งการสำรวจ รวบรวม จัด ระบบข้อมูลทางวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย อาทิ การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของชาวล้านนาไทย (เรณู อรรถฐาเมศร์, 2532) การวิเคราะห์วรรณกรรม คำสอนล้านนาไทย เรื่อง ธรรมดาสอนโลก (ประคอง กระแสชัย, 2534) เป็นต้น

6.2.2.2 จัดอบรมสัมมนาและประชุมเชิงปฏิบัติการด้าน ศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และเผยแพร่ความรู้ให้แก่ บุคคลกลุ่มต่าง ๆ อาทิ การจัดสัมมนาการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตวัด การจัดอบรมสัมมนา เรื่อง การประยุกต์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

6.2.2.3 ดำเนินงานทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และ วัฒนธรรม โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของสหวิทยาลัยล้านนาทั้ง 3 แห่งได้ดำเนินการในลักษณะ

ต่าง ๆ เช่น การแห่งประเทศไทยจัดชบวนกระทงเข้าร่วมงานประเพณีลอยกระทงร่วมจัดนิทรรศการกับสถาบันต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยจัดนิทรรศการเรื่อง ผ้าเอเซีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

6.2.2.4 เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เพื่อปลูกฝังและจูงใจให้ประชาชนตระหนักและมีความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการผลิตและเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ ตัวอย่างเช่น

วิทยาลัยครูเชียงใหม่. ศิลปวัฒนธรรมล้านนา. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2534.

_____ . เอกลักษณ์การแต่งกายพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2534.

6.2.2.5 ดำเนินงานพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยดำเนินการพัฒนาบุคลากรทางวัฒนธรรมของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ ให้มีความรู้ความเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของชาติ สามารถเผยแพร่ความรู้แก่นักศึกษาและประชาชนในท้องถิ่น ได้ดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และจัดระบบข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อให้ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสามารถให้บริการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กรมการฝึกหัดครู, 2534)

6.2.3 พ.ศ. 2535-2539 (ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 7) กรมการฝึกหัดครูได้กำหนดแผนงานอนุรักษ์ สืบเสาะและเผยแพร่ด้านการทำงานบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม โดยให้มีการจัดทำโครงการพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏในส่วนของสหวิทยาลัยล้านนา เพื่อเน้นด้านการพัฒนาท้องถิ่น และให้ท้องถิ่นล้านนาได้คงไว้ซึ่งความตงามอันเป็นมรดกของบรรพชนที่มอบให้ไว้ โดยให้การสนับสนุนและส่งเสริมด้านการศึกษาวิจัย การจัดระบบข้อมูล และการพัฒนาบุคลากรของศูนย์ฯ ให้สอดคล้องและต่อเนื่องกับแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6 ดังกล่าว

7. สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

สถาบันวิจัยชาวเขา เป็นหน่วยงานทางวิชาการของรัฐ โดยความร่วมมือกับ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้จัดตั้งศูนย์วิจัยชาวเขา เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2507 ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2508 สำนักงานได้ขยายขอบข่ายความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น โดยลำดับ จนกระทั่งใน พ.ศ. 2527 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น "สถาบันวิจัยชาวเขา" มีฐานะเป็นกอง สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (จันทร์บูรณ์ สุทธิ, 2537)

ตั้งรายละเอียดคือ

7.1 วัตถุประสงค์ ตามมติคณะรัฐมนตรี หนังสือที่ สร.0603/1711 ลงวันที่ 27 มีนาคม 2507 สถาบันวิจัยชาวเขามิวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานดังนี้

7.1.1 เพื่อเป็นแหล่งกลางในการค้นคว้าวิจัยข้อเท็จจริงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการอนามัย ตลอดจนทางด้านมานุษยวิทยาของชาวเขา เผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย

7.1.2 เพื่อเป็นแหล่งกลางในการรวบรวมหนังสือ เอกสาร ภาพ ฟิล์ม วัตถุพยานหลักฐานและสิ่งของอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวเขา ทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและในประเทศต่าง ๆ บริเวณเอเชียอาคเนย์

7.1.3 เพื่อเป็นสถาบันกลางในการประชุมปรึกษาหารือ แลก เปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้เทคนิคระหว่างเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานทั้งในและนอกประเทศ ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับชาวเขา และปัญหาชนกลุ่มน้อย

7.1.4 เพื่อเป็นแหล่งกลางในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างชาวเขากับประชาชนคนทั่วไป ตลอดจนเพื่อประโยชน์สุขและความอยู่ดีกินดี ของชาวเขา เป็นการเสริมสร้างความจงรักภักดีความเป็นพวกเดียวกันและความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศ

7.2 บทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน

สถาบันวิจัยชาวเขา ได้วางโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน จากกรอบวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง กำหนดเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญได้ 4 ลักษณะงาน คือ (กรมประชาสัมพันธ์, สถาบันวิจัยชาวเขา, ม.ป.ป.)

7.2.1 งานวิจัย ให้การสนับสนุนงานค้นคว้าวิจัยทางสังคมศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเขา

7.2.2 งานเผยแพร่ ให้บริการความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับชาวเขา ที่ได้จากโครงการศึกษาวิจัยประจำปี ข้อมูลสถิติ หนังสือ เอกสารต่าง ๆ และวัตถุศิลป์ ที่ได้ สะสมรวบรวมไว้อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

7.2.3 งานแลกเปลี่ยนทางวิชาการ ได้แลกเปลี่ยนทางวิชาการที่ เกี่ยวข้องกับชาวเขา ในรูปแบบการประชุมสัมมนา การบรรยายพิเศษ การให้คำปรึกษา การจัดทำโครงการวิจัยร่วม เป็นต้น

7.2.4 งานบริหารโครงการและงานทั่วไป

7.3 ขอบข่ายการวิจัยของสถาบันฯ

ปัจจุบันแม้ว่าจะมีข้อจำกัดทั้งในด้านจำนวนนักวิจัย และงบประมาณ สถาบันฯ ได้รับผิดชอบในการศึกษาค้นคว้าวิจัยชาวเขาที่อาศัยอยู่ใน 20 จังหวัด จำนวน 10 เผ่า คือ กะเหรี่ยง แม่เฒ่า เย้า มูเซอ อีเกอ ลีซอ ลัวะหรือละว้า ชมุ ถิ่น และ ผดุงเหลือง

โดยทั่วไปแล้วงานวิจัยมุ่งเน้นในด้านสังคมศาสตร์ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ โครงการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้ทำไปแล้วพอสรุปได้ดังนี้ การศึกษาโครงสร้างและการจัดระเบียบองค์การทางสังคมเศรษฐกิจของชาวเขา การศึกษาเรื่องเฉพาะกรณี การศึกษาการใช้ที่ดิน และเรื่องที่เกี่ยวข้อง การสำรวจสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษาประเมินผล "การวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนา"

นอกจากจะได้ดำเนินการตามโครงการวิจัยประจำปีแล้ว สถาบันฯ ยังได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในงานวิจัยกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่สนใจในการศึกษาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

งานศึกษาวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขา ซึ่งดำเนินการโดยคณะนักวิจัยส่วนใหญ่ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวข้องกับชาวเขา 6 เผ่าคือ กะเหรี่ยง แม่เฒ่า มูเซอ เย้า ลีซอ และ อีเกอ และบางเรื่องยังได้ศึกษาลงไปในเผ่าเล็ก ๆ อีกด้วย เช่น เผ่าลัวะ ถิ่น ชมุ และ ผดุงเหลือง โดยกรอบการศึกษานั้นอยู่ในเรื่องสภาพทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณีของชาวเขาในแง่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องที่ทางรัฐบาลได้มีส่วนเข้าไปพัฒนาช่วยเหลือ ทั้งในด้านการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข และการปกครอง ตามข้อผูกพัน และข้อตกลงนั้น

7.4 การเผยแพร่เอกสาร/งานวิจัยและบริการ

7.4.1 งานวิจัย ในช่วง พ.ศ. 2508-2537 สถาบันวิจัยชาวเขาได้สนับสนุนให้นักวิจัยและเจ้าหน้าที่ประจำสถาบันฯ ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับชาวเขา ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งผลงานการวิจัยดังกล่าวทางสถาบันฯ ได้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่แล้วจำนวนประมาณ 300 เรื่อง และมีงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านนาศติศึกษา จำนวน 168 เรื่อง (กรมประชาสงเคราะห์, สถาบันวิจัยชาวเขา, 2536) และสถาบันฯ ได้จัดส่งผลงานการค้นคว้าวิจัยไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและสงเคราะห์ชนกลุ่มน้อย และเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้สนใจในวงกว้างต่อไป

7.4.2 สิ่งพิมพ์และเอกสารเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขาได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ดังนี้

- (1) วารสารสถาบันวิจัยชาวเขา ราย 3 เดือน
- (2) จดหมายข่าวสถาบันวิจัยชาวเขา รายเดือน
- (3) รายงานผลโครงการวิจัยประจำปี และโครงการพิเศษ
- (4) บทความวิชาการ
- (5) รายงานประจำปี
- (6) ข้อมูลเชิงสถิติทางประชากรชาวเขา และแรงงานนอกการเกษตรชาวเขา
- (7) บรรณานุกรมชาวเขา - ชนกลุ่มน้อย
  - เล่ม 1 พ.ศ. 2508-2530
  - เล่ม 2 พ.ศ. 2508-2536

7.4.3 บริการข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ สถาบันวิจัยชาวเขาได้จัดเก็บข้อมูลชาวเขาด้วยระบบคอมพิวเตอร์ ให้บริการข้อมูลสถิติตัวเลขชาวเขาในด้านต่าง ๆ คือ ประชากร การศึกษา ฝน ทะเบียนบุคคล การวางแผนครอบครัว รายได้ อาชีพภาวะเจริญพันธุ์

จากวัตถุประสงค์และนโยบายการดำเนินงานของสถาบันต่าง ๆ ภายในท้องถิ่น ทั้ง 4 สถาบันที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาท้องถิ่นล้านนาเป็นอย่างดี และนอกจาก 4 สถาบันดังกล่าวแล้ว ยังมีสถาบันและองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ที่ให้ความสนใจและให้ทุนอุดหนุนการศึกษาค้นคว้า และวิจัยในด้านนี้อยู่อีกจำนวน 10 แห่ง ซึ่งรวบรวมจากแบบฟอร์มสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในการทำวิจัยครั้งนี้ และผลจากการสำรวจดังกล่าวทำให้ทราบว่ายังมีสถาบัน/หน่วยงานอื่น ๆ ที่ให้การสนับสนุนการวิจัยทำให้เกิดผลงานการวิจัยด้านล้านนาชาติศึกษารวมแล้วจำนวน 42 เรื่อง ได้แก่

1. มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน	จำนวน	15	เรื่อง
2. สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย	"	3	"
3. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	"	20	"
4. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	"	4	"
5. สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ	"	1	"
6. The Ford Foundation	"	3	"

7. Institute of Southeast Asia Studies	จำนวน	1	เรื่อง
8. Population Council และ FAO	"	1	"
9. TOYOTA Foundation	"	3	"
10. United Board of Christian Higher Education in Asia	"	1	"

ดังนั้น การศึกษาทางด้านล้านนาคติในปัจจุบันยังคงมีความสำคัญอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จาก การให้ทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักศึกษาและวิจัยของสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวที่ส่งผลให้เกิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นล้านนา ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4. แหล่งสารนิเทศล้านนาคติ

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักวิจัยสาขา ล้านนาคติศึกษานั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ แหล่งสารนิเทศที่สามารถตอบสนองความต้องการและการใช้สารนิเทศของนักวิจัยได้ และหากพิจารณาประเภทของแหล่งสารนิเทศแล้ว สามารถพิจารณาแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ แหล่งสารนิเทศสถาบัน แหล่งสารนิเทศบุคคลและแหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน (พิมพ์วิภา ไพ เปรมลัมภ์, 2533) ดังมีรายละเอียดในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

4.1 แหล่งสารนิเทศสถาบัน หมายถึงแหล่งสารนิเทศที่เป็นหน่วยงาน องค์การหรือสถาบันที่รวบรวม จัดเก็บ และให้บริการสารนิเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ ซึ่ง ทศนีย์ ศรีมงคล (2535) และ ปราณี วงศ์จำรัส (2535) ได้ศึกษาและจำแนกแหล่งสารนิเทศล้านนาคติออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์สนเทศ/ศูนย์สารนิเทศ ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ และสถาบันวิจัย ซึ่งแหล่งสารนิเทศแต่ละประเภทนี้มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

4.1.1 ห้องสมุด แหล่งสารนิเทศล้านนาคติที่ดำเนินงานในลักษณะของห้องสมุดนั้นมีอยู่หลายแห่ง สามารถแบ่งออกตามประเภทได้คือ ห้องสมุดสถาบันการศึกษา ห้องสมุดประชาชน หอสมุดแห่งชาติ (วังมิ่งคลาภิเษกเชียงใหม่) และห้องสมุดวัด

4.1.1.1 ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หมายถึงห้องสมุดกลางของสถาบันอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศ ที่ได้มีการจัดเก็บ รวบรวมและให้บริการหรือเผยแพร่สารนิเทศทางด้านล้านนาคติโดยเฉพาะ ได้แก่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ สำนักหอสมุดสถาบันเทคโนโลยี

การเกษตรแม่โจ้ ห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตภาคพายัพ หอสมุดวิทยาลัยโยนก ตลอดจนหอสมุดกลางของสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง ห้องสมุดแต่ละแห่งนั้นเป็นแหล่งให้บริการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การวิจัย การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนในท้องถิ่น

4.1.1.2 ห้องสมุดประชาชน ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีห้องสมุดประชาชนที่ดำเนินการโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 8 จังหวัด คือ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

4.1.1.3 หอสมุดแห่งชาติรัชมิ่งคลาภิเษกเชียงใหม่ เป็นห้องสมุดสาขาหนึ่งของหอสมุดแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวม รักษาหนังสือและเอกสารโบราณในส่วนภูมิภาค และเป็นแหล่งให้บริการความรู้สู่ชุมชนในภาคเหนืออย่างทั่วถึง ทรัพยากรสารสนเทศที่จัดเก็บได้แก่ หนังสือวารสาร กฤตภาค เอกสารโบราณ ปับสา* รูปภาพ สมุดไทยขาว สมุดไทยดำ และนอกจากจะเป็นแหล่งรวบรวมสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว หอสมุดแห่งชาติรัชมิ่งคลาภิเษกเชียงใหม่ ยังเป็นแหล่งกลางในการจัดนิทรรศการศิลปะล้านนา และศิลปะด้านต่าง ๆ อีกด้วย

4.1.1.4 ห้องสมุดวัด หรือหอธรรม หรือหอไตร เป็นแหล่งอนุรักษ์คัมภีร์ทางศาสนา เป็นที่รวมภูมิปัญญาของชาวบ้าน และเป็นห้องสมุดที่เก็บรักษาและให้บริการวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยโบราณ ตลอดจนตำราต่าง ๆ เช่น ตำราพิชัยสงคราม คัมภีร์ไทรศาสตร์ เป็นต้น วัดที่มีหอธรรมเก่าแก่และเป็นแหล่งรวบรวมจัดเก็บคัมภีร์โบราณล้านนาที่สำคัญ ทั้งทางคติโลกและคติธรรม ได้แก่ หอธรรมวัดพระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และหอธรรมวัดพันธนมติหรือวัดดวงดี อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และในวัดนี้มีพระคัมภีร์โบราณผูกประมาณ 30,000 ผูก ซึ่งทางสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปสำรวจและถ่ายไมโครฟิล์มเก็บไว้ พร้อมกับทำความสะอาดคัมภีร์โบราณห่อผ้าเก็บไว้เป็นหลักฐานอย่างดี เพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าต่อไป (มณี พยอมยงค์, 2535) หอธรรมหรือห้องสมุดวัดอีกหลาย ๆ แห่งในล้านนา ยังคงเป็น

* หรือพับหนังสือ หรือพับสา หมายถึงสมุดหรือหนังสือที่พับเป็นชั้น ๆ คล้ายสมุดข่อย ทำจากเยื่อของต้นไม้สา สีน้ำตาลอ่อน มักใช้บันทึกวรรณกรรม คำประพันธ์ หรือตำราพิธีกรรมต่าง ๆ ขนาดประมาณ 7 คูณ 15 นิ้ว (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534)

แหล่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนแสดงถึงความรุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยา
ของบรรพบุรุษชาวล้านนาได้สร้างไว้ให้ชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาค้นคว้าสืบไป

4.1.2 ศูนย์สารนิเทศหรือศูนย์สนเทศ เป็นแหล่งสารนิเทศที่รวบรวม
และจัดเก็บสารนิเทศเฉพาะด้าน โดยจัดตั้งขึ้นตามวัตถุประสงค์และความต้องการของหน่วย
งานหรือองค์กรต่าง ๆ ศูนย์สารนิเทศทางด้านล้านนาคดีที่สำคัญ ได้แก่

4.1.2.1 ศูนย์สนเทศภาคเหนือ สังกัดสำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่ให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับภาคเหนือ 17 จังหวัด
รวมทั้งหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับดินแดนที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน เช่น ราชอาณาจักร
ประเทศสหภาพพม่า แคว้นยูนนาน ในเขตประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและทางตอนเหนือ
ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เอกสารที่ศูนย์ข้อมูลภาคเหนือจัดเก็บ มีทั้งภาษาไทยกลาง
ภาษาไทยอื่น ๆ เช่น ภาษาไทลื้อ ไทยวน ไทดำ ส่วนภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ
ฝรั่งเศส พม่า และลาว เป็นต้น

รูปแบบสารนิเทศที่จัดเก็บ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์
รายงานการประชุม/สัมมนา คัมภีร์โบราณ พับสา สมุดข่อย เอกสารต้นฉบับ เอกสารหายาก
และเอกสารจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (สินีนานู สมบูรณ์เอนก, 2537)

4.1.2.2 ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาภาคเหนือ สังกัดศูนย์
พัฒนาภาคเหนือ จ. เชียงใหม่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติ จัดเก็บและรวบรวมข้อมูลครอบคลุมพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ โดยเน้นข้อมูลระดับ
หมู่บ้าน ในด้านประชากร การเกษตร การใช้ที่ดิน/การถือครองที่ดิน การเงินการคลัง
ดัชนีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และรายได้ต่อหัว/รายได้ประชาชาติ สำหรับระบบการจัดเก็บ
ข้อมูลนั้น ทางศูนย์ฯ ได้นำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บและ
ให้บริการข้อมูลแก่นักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป

4.1.2.3 ศูนย์ข้อมูลพัฒนาภาคเหนือ สังกัดสมาคม วาย.
เอ็ม.ซี.เอ. เชียงใหม่ เป็นศูนย์ข้อมูลด้านการพัฒนาชนบทในภาคเหนือ ด้านการพัฒนาอาชีพ
อุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือที่เหมาะสม ผู้นำ ยาเส้นติด
ติดกรรม แหล่งเสื่อมโทรม เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่จัดเก็บมีทั้งวัสดุตีพิมพ์และไมตีพิมพ์
ประเภทหนังสือทำเนียบนาม รายงานประจำปี รายงานการวิจัย วารสาร จุลสาร กฤตภาค
แผนที่ในเขตภาคเหนือ สไลด์ด้านการพัฒนา รูปภาพ แอบบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ พิมพ์เขียวใน
การวางผังหมู่บ้าน และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ผลิตเองได้

4.1.2.4 ศูนย์ข้อมูลสถาบันพัฒนาสตรี ลังกัดลมาคม วาย. เอ็ม. ซี. เอ. เชียงใหม่ เป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการพัฒนาสตรี เด็ก และเยาวชน โดยการประสานงานกับศูนย์ข้อมูลพัฒนาภาคเหนือของสมาคมฯ และร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาและการให้บริการข้อมูลในด้าน การจัดประชุมและบรรยายในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง บริการการให้ยืมเอกสาร บริการค้นข้อมูล ตลอดจนการจัดทำบรรณานุกรม ออกเผยแพร่ เป็นต้น

4.1.2.5 ศูนย์ข้อมูลและเอกสาร ศูนย์สตรีศึกษา ลังกัด คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นศูนย์ข้อมูลเฉพาะด้านเกี่ยวกับสตรีในภาคเหนือในด้าน การพัฒนาสตรี บทบาทและสถานภาพของสตรี ในสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การพัฒนาชนบท สังคมวิทยา กฎหมาย และสิ่งแวดล้อม รูปแบบของสารนิเทศที่จัดเก็บ ประกอบด้วย หนังสือ/ตำราทางวิชาการ งานวิจัย เอกสารประกอบการประชุม/สัมมนา วารสาร ฤกษ์ภาค นวนิยาย และ โสตทัศนวัสดุ โดยจัดบริการทั้งภาษาไทย และ ภาษาต่างประเทศ

4.1.2.6 ศูนย์ข้อมูลสตรี โครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นแหล่งศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสตรี โดยรวบรวมบรรณานุกรม สิ่งพิมพ์ ที่เกี่ยวกับสตรีที่จัดเก็บอยู่ในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยพายัพ และจัดทำสารระสังเขปเอกสาร หนังสือเนื้อหาเกี่ยวกับสตรี เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับชี้แนะแก่ผู้สนใจ

4.1.2.7 ศูนย์บริการข้อมูลอุตสาหกรรม ลังกัดศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ รวบรวมสารนิเทศทางด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรม กฎและระเบียบราชการเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรม ข้อมูลเหตุการณ์ในภาคเหนือ การจัดการอุตสาหกรรม และการเงิน

4.1.2.8 โครงการข้อสนเทศล้านนาคดีศึกษา เป็นโครงการหนึ่งของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับล้านนาคดี เช่น รายชื่อนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ช่างศิลป์ นักดนตรี และผู้รอบรู้ด้านล้านนาคดี ในท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน โดยรวบรวมข้อมูลในลักษณะบรรณานุกรม แยกตามหัวเรื่อง ส่วนประเภทของข้อมูลนั้นรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

4.1.2.9 ศูนย์ทรัพยากรเซรามิกส์ จัดตั้งขึ้นโดย คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมอุตสาหกรรมเซรามิกส์ในภาคเหนือ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาคุณภาพ รูปแบบของผลิตภัณฑ์เซรามิกส์ที่มีเอกลักษณ์และมีคุณภาพ และเพื่อเป็นศูนย์ข้อมูล เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์

วิศวกรรมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร ในการผลิตหรือประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมเซรามิกส์ในภาคเหนือ

4.1.2.10 หน่วยส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมล้านนา ลังกัด คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดำเนินการรวบรวมงานปริวรรตวรรณกรรมล้านนา ในรูปของเอกสารตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์ เช่น สไลด์ ไมโครฟิล์ม และโบราณวัตถุ เป็นต้น

4.1.2.11 โครงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผา เป็นโครงการ ของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งต่าง ๆ ของล้านนา สุโขทัย เขมร เวียดนาม และจีน ในแง่มุมของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับ สังคมล้านนา มีการจัดทำบัตรรายการประจำวัตถุประเภทเตาเผา และเครื่องปั้นดินเผาที่มีอยู่ และยังรวบรวมหนังสือ บทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยัง รวบรวมรายชื่อกลุ่มนักสะสมเครื่องปั้นดินเผาทั้งภาครัฐและ เอกสาร มีแผนที่แสดงแหล่งผลิต และบริเวณที่พบเครื่องปั้นดินเผา

4.1.2.12 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นแหล่งรวบรวมวัตถุที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมล้านนา มีอาคารเอกเทศทรงไทยล้านนา จัดเก็บรวบรวม และสะสมศิลปวัตถุและโบราณเพื่อการอนุรักษ์

4.1.3 ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด เป็นหน่วยงานที่กระทรวง ศึกษาธิการจัดตั้งขึ้นทั่วประเทศ ภายใต้การประสานงานของสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ในเขตภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด จึงมีศูนย์วัฒนธรรม ประจำจังหวัด 8 แห่งด้วยกันคือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน ซึ่งแต่ละแห่งนอกจากทำหน้าที่ส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว ยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทเอกสาร ตัวเขียนและ โบราณวัตถุที่หาได้ในท้องถิ่น

4.1.4 หอจดหมายเหตุ เป็นหน่วยงานที่จัดเก็บรักษาเอกสารที่มี คุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยต่อไป ซึ่งในภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัดนี้ มีหน่วยงานที่ดำเนินการจัดหอจดหมายเหตุอยู่ 3 แห่ง คือ

4.1.4.1 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สาขาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งเก็บรักษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิง ใน การศึกษา ค้นคว้า วิจัยได้เป็นอย่างดี เอกสารที่จัดเก็บ ได้แก่ เอกสารกระทรวงกลาโหม สมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เอกสารกระทรวงมหาดไทย สมัยรัชกาลที่ 5 เอกสารกระทรวง เกษตรสมัยรัชกาลที่ 5 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการสมัยรัชกาลที่ 5 เอกสารการก่อตั้ง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเอกสารราชการของหน่วยงานภาคเหนือ 17 จังหวัด

4.1.4.2 หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ จัดตั้งขึ้น

เพื่อรวบรวมเอกสารบันทึกที่สำคัญของคริสตศาสนิกายโปรแตสแตนท์ ขอบเขตของข้อมูล ที่จัดเก็บ ได้แก่ ประวัติศาสตร์คริสตจักร โปรแตสแตนท์ในประเทศไทย ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) จนถึงปัจจุบัน และรวมถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยพายัพ และนอกจากการจัดเก็บเอกสารประเภทจดหมายเหตุแล้ว ยังมีเอกสารประเภทหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และแถบบันทึกเสียง ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้นำคริสตจักรทุกระดับ คริสเตียนรุ่นเก่าและมิชชันนารี ในลักษณะของประวัติศาสตร์ จากการบอกเล่า การจัดเก็บเอกสารข้อมูลดังกล่าวเป็นระบบชั้นบันได มีคู่มือช่วยค้นประเภท บัตรรายการและเอกสารแนะนำการใช้หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ

4.1.4.3 หน่วยเอกสารจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2521 โดยมีสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ดำเนินการ จัดเก็บและจัดระบบเอกสารสำคัญของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยเฉพาะเอกสารราชการที่มีคุณค่าทางด้านการบริหาร กฎหมาย การเงิน และประวัติศาสตร์ ประเภทของเอกสารที่จัดเก็บ ได้แก่ เอกสารราชการที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักฐานในราชการ รายงานการประชุมที่บันทึกมติของที่ประชุมในระดับบริหารของมหาวิทยาลัย เอกสารผลงานทางวิชาการของข้าราชการในมหาวิทยาลัย และเอกสารอื่น ๆ เช่น โปสเตอร์ พิมพ์เขียว แบบแปลนอาคารต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย มีการจัดทำคู่มือช่วยค้นเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าว หลายรูปแบบ เช่น บัตรรายการผู้แต่ง บัตรคุมเอกสารในแต่ละแน้ม บัตรดรชนีการประชุม สารบัญรายงานการประชุม บัญชีค้นเรื่องการประชุมและบัญชีส่งมอบ-รับเอกสาร เป็นต้น

4.1.5 พิพิธภัณฑ์ จัดเป็นแหล่งรวบรวมสารนิเทศที่มีลักษณะพิเศษ

เช่น ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ เอกสารโบราณต่าง ๆ ที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ เพื่อจัดแสดงแก่สาธารณชน ให้เข้าชมและศึกษาหาความรู้ได้โดยทั่วไป พิพิธภัณฑ์ในเขตภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัดที่มีคุณค่าและเป็นแหล่งสารนิเทศล้ำนาคติที่สำคัญ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ (จ. เชียงใหม่) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน (จ. น่าน) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน (จ. เชียงราย) หอศิลป์ปิ่นมาลา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (จ. เชียงใหม่) และพิพิธภัณฑ์โกมลผ้าโบราณ (อ. ลอง จ. แพร่) เป็นต้น

4.1.6 สถาบันวิจัย เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการศึกษา

ค้นคว้า และวิจัยตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่สังกัด สถาบันวิจัยที่มีนโยบายให้การสนับสนุนการศึกษาด้านล้านนาคติศึกษาที่สำคัญมี 3 แห่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วคือ สถาบันวิจัย

ชาวเขา ลังกัตกรมประชาสงเคราะห์ สถาบันวิจัยสังคม ลังกัตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันวิจัยและพัฒนา ลังกัตมหาวิทยาลัยพายัพ นอกจากจะเป็นแหล่งสนับสนุนการวิจัยแล้ว ยังเป็นแหล่งค้นคว้าด้วย กล่าวคือ

4.1.6.1 สถาบันวิจัยชาวเขา มีการจัดเก็บรวบรวม หนังสือ เอกสาร ภาพพิมพ์ วัตถุและหลักฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวเขา นอกจากนั้นแล้ว สถาบันวิจัยชาวเขายังได้จัดพิพิธภัณฑ์แสดงศิลปวัตถุ ลักษณะบ้านเรือนของชาวเขากอีกด้วย

4.1.6.2 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญทางด้านมานุษยวิทยา โดยจัดเก็บข้อมูลจากคัมภีร์โบราณ จารึก เอกสารโบราณ และบ๊อบสา ในรูปของไมโครฟิล์ม นอกจากนั้นยังจัดเก็บเอกสารงานวิจัยที่สถาบันฯ ได้ให้ทุนสนับสนุน เช่นงานวิจัยด้านศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา เพลงพื้นบ้าน และประเพณีประเพณี เป็นต้น

4.1.6.3 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ ทำการรวบรวมข้อมูลการวิจัยโดยการจัดระบบข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยเน้นเนื้อหาการวิจัยในด้านสังคมและวัฒนธรรม งานวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และสภาวะแวดล้อม มีการเผยแพร่ผลงานการวิจัยโดยจัดทำเนียบงานวิจัยของมหาวิทยาลัยพายัพ เผยแพร่ใน พ.ศ. 2533 และ พ.ศ. 2537

นอกจากแหล่งสารนิเทศประเภทสถาบันทั้ง 6 ประเภทดังกล่าว พรพิศ เดชาวัฒน์ (2535) ได้กล่าวถึงแหล่งข้อมูลประเภทชมรม เช่น ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ชมรมฟื้นฟูวิถีล้านนาไทย และชมรมล้านนาคดี เป็นต้น ซึ่งแหล่งสารนิเทศประเภทชมรมนี้สามารถจัดกลุ่มให้เป็นแหล่งสารนิเทศประเภทสถาบันที่สนองตอบการใช้และความต้องการของผู้ใช้สารนิเทศล้านนาคดีได้ในระดับหนึ่ง

4.2 แหล่งสารนิเทศบุคคล หมายถึงบุคคลที่มีประสบการณ์และความรู้สามารถให้คำแนะนำ ปรัชญา ทารุณ หรือพบปะพูดคุย เพื่อให้ได้มาซึ่งสารนิเทศที่ต้องการ ประกอบด้วยนักวิชาการ นักวิจัย นักอนุรักษ์ท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน ตลอดจนผู้อื่น เช่น เพื่อน ผู้ร่วมงาน หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เป็นต้น

พรพิศ เดชาวัฒน์ (2535) ได้กล่าวถึงสารนิเทศบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลล้านนาคดีในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

4.2.1 ด้านภาษาและวรรณกรรม : ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี และ นายทวี สว่างปัญญางกูร เป็นต้น

4.2.2 ด้านประวัติศาสตร์และสังคม : ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว รองศาสตราจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สรวิทย์ อ่องสกุล นายปราณี ศิริธร และ นายศักดิ์รัตนชัย เป็นต้น

4.2.3 ด้านการแต่งกาย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ อาจารย์วิณี พาณิชพันธ์ เป็นต้น

4.2.4 ด้านการผ่อนรี : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดิเรกชัย มัททนะสิน, นายกฤษ สุภาวิสิทธิ์ และ นางบัวเรียว รัตนมณีกรณ์ เป็นต้น

4.2.5 ด้านศิลปะและศิลปะในพื้นบ้าน : อาจารย์ลัด ปรุยอ็อก นางวันทนา พัวพันธ์สกุล นายบุญบัน พงษ์ประดิษฐ์ (จิตรกร) นายคำอ้าย เตชดวงตา (ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับชาติ พ.ศ. 2535 : การแกะสลักไม้) นายยุทธ เตชคำณ (นิทานพื้นบ้าน) นายไชยลังกา เครือเสน (ครูชอ) นายคำผาย นูบิ่ง (ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2538 ด้านศิลปการแสดงพื้นบ้าน : ชับชอ) และ พระครูวิเชียรปัญญา (ก่อสร้างปราสาท) เป็นต้น

จากประสบการณ์และความรู้ของบุคคลดังกล่าว จึงเป็นแหล่งสารนิเทศบุคคลที่สำคัญและมีคุณค่าต่อการศึกษาและวิจัย สาขาล้านนาคดีในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก

4.3 แหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน หมายถึงแหล่งที่ผลิตและเผยแพร่สารนิเทศ โดยผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนนิตยสารหรือวารสารต่าง ๆ ซึ่งแหล่งดังกล่าวนี้จะได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับความต้องการและการรับข่าวสารข้อมูลเป็นอย่างมาก เพราะนักวิจัยจะถือว่าสื่อมวลชนเป็นตัวกลางหรือสื่อ (channel) ที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และในการแพร่กระจายสารนิเทศ (พิมพ์วิภา ปรามสมิทธิ์, 2533)

มันส์ ฟูอินหลง (2528) ได้สำรวจทรัพยากรสื่อสารมวลชนและสื่อท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด โดยแยกประเภทของสื่อออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรทัศน์ตามสายและสื่อท้องถิ่น (คณะชอ) และนอกจากสื่อประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีสื่อในรูปแบบของวารสาร/นิตยสารอีกด้วย

รายชื่อ/รายการ สื่อมวลชนในท้องถิ่น ในปัจจุบันที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลทางด้านล้านนาคดีศึกษา มีตัวอย่างรายชื่อ/รายการสรุปได้ดังนี้

4.3.1 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น : ข่าวสยาม ไทยนิวส์ เชียงใหม่นิวส์ ผู้จัดการภาคเหนือ และกรุงเทพธุรกิจภาคเหนือ เป็นต้น

4.3.2 วิทยุกระจายเสียง : รายการมรดกล้านนา (FM 100) และ รายการสวัสดีเชียงใหม่ (FM 105.75) เป็นต้น

4.3.3 รายการโทรทัศน์ : รายการที่แพร่ภาพทางโทรทัศน์ส่วนใหญ่จะเป็นสารคดีสั้น ๆ ที่ผลิตและถ่ายทอดสัญญาณจากสถานีส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร การผลิตและเผยแพร่สารนิเทศด้านล้านนาคติจึงปรากฏเป็นบางตอน ตัวอย่างเช่น รายการจดหมายเหตุกรุงเทพฯ (ช่อง 7) รายการรอยไทย (ช่อง 9) และรายการศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (ช่อง 11) เป็นต้น

4.3.4 สื่อท้องถิ่น (คณะขอ) : คณะขอที่มีช่างขอ (ช่างขอ) ชับร้องอยู่ในปัจจุบัน คือ นายคำผาย นูบิ่ง (จ.น่าน) นายบุญศรี รัตนัง (จ.เชียงใหม่) นายไพล กันทะจันทร์ (จ.ลำพูน) เป็นต้น

4.3.5 วารสารในท้องถิ่น : สารล้านนา (ราย 3 เดือน) จดหมายข่าว สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ราย 6 เดือน) วารสารสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (รายปี) จุลสารชมรมพื้นบ้านล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (รายเดือน) และวารสารลานคำ (รายเดือน) เป็นต้น

ทรัพยากรสื่อสารมวลชนและสื่อท้องถิ่นทั้ง 5 ประเภทดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่น ในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งยังทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นล้านนาให้เกิดความตื่นตัวเพื่อพัฒนาตนเอง ตลอดจนเป็นแหล่งสารนิเทศที่เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาด้านล้านนาคติเป็นอย่างดี

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้และความต้องการสารนิเทศ ในสาขาล้านนาคติศึกษาโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามพบว่าม้งงานวิจัยในเรื่องที่คล้ายคลึงกันและมีความเกี่ยวข้องกันในบางส่วน ได้แก่

งานวิจัยในต่างประเทศ มีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักประวัติศาสตร์ 3 เรื่อง และแหล่งสารนิเทศทางมนุษยศาสตร์ 1 เรื่อง ดังนี้

Jones, Chapman และ Woods (1972) ได้ศึกษาลักษณะการใช้เอกสารของนักประวัติศาสตร์ในประเทศอังกฤษ พบว่า นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษใช้เอกสาร

ในรูปแบบของหนังสือมากที่สุด รองลงมาคือวารสารและหนังสือพิมพ์ตามลำดับ ส่วนภาษาที่ใช้คือภาษาอังกฤษ ส่วนเอกสารที่เป็นภาษาอื่นมีการใช้ในระดับน้อยมาก ด้านการใช้วารสารเพื่อการแสวงหาสารนิเทศนั้น ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและเรื่องที่ต้องการจะศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบว่ามีการใช้สิ่งพิมพ์รัฐบาลด้วย

Stieg (1981) ศึกษาความต้องการและการใช้สารนิเทศของนักประวัติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีรายชื่ออยู่ใน Directory of American Scholars จำนวน 767 คน พบว่านักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกันต้องการสารนิเทศที่มีเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ทั่วไป และประวัติศาสตร์อเมริกาในยุคอาณานิคม ส่วนรูปแบบที่ใช้มากที่สุดคือหนังสือและวารสาร รองลงมาคือต้นฉบับตัวเขียน ส่วนภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ แถบบันทึกเสียง ไมโครฟิล์ม และแผนที่ มีการใช้ในระดับน้อย นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ใช่คอมพิวเตอร์ เพราะไม่สะดวกในการใช้และใช้ด้วยตนเองไม่เป็น แหล่งสารนิเทศที่ใช้ ได้แก่ ห้องสมุด ร้านหนังสือ การเข้าร่วมประชุม สัมมนา และการอภิปราย สำหรับปัญหาที่พบคือ ไม่มีเวลามาใช้ห้องสมุด อยู่ห่างจากห้องสมุดที่ต้องการใช้สารนิเทศ และขาดข้อมูลที่จำเป็นหรือน่าเชื่อถือ

Watson-Boone (1994) ศึกษาความต้องการและลักษณะการใช้สารนิเทศของนักวิจัยสาขามนุษยศาสตร์ พบว่านักวิจัยชอบศึกษาและวิเคราะห์/ตีความวรรณกรรมที่ได้มาจากการสะสม และคัดเลือกไว้แล้ว ซึ่งวรรณกรรมในสาขามนุษยศาสตร์นั้นมีเนื้อหาที่หลากหลายสาขาวิชา มาก นักวิจัยนิยมใช้สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือมากกว่าวารสาร จากการทบทวนวรรณกรรมระหว่าง ค.ศ. 1983-1992 รวมทั้งหมด 16 เรื่อง พบว่านักวิจัยสาขามนุษยศาสตร์ใช้สารนิเทศที่มีอายุ 20-30 ปี โดยหัวข้องานวิจัยจะบ่งบอกถึงช่วงเวลาของเอกสารที่นักวิจัยต้องการใช้ แหล่งสารนิเทศที่นักวิจัยใช้คือ แหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล เช่น ห้องสมุดส่วนบุคคล ทั้งนี้เนื่องมาจากนักวิจัยชอบใช้เอกสารปฐมภูมิจึงมีการเข้าถึงแหล่งที่จัดเก็บเอกสารนั้น โดยตรง ส่วนการจัดทำคู่มือช่วยค้นประเภท บัตรรายการ ทรานซ์สคริปต์ หรือฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ จะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักวิจัยมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม นักวิจัยมีการสืบค้นข้อมูลสิ่งพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์จาก OPAC ในกรณีที่ฐานข้อมูลนั้นมีรายการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่นักวิจัยต้องการ ทั้งนี้ระบบการสืบค้นด้วยคอมพิวเตอร์จะต้องไม่ซับซ้อน รวมถึงการสอนวิธีค้นข้อมูล การมีคู่มือช่วยค้นที่เข้าใจง่าย และการให้คำแนะนำการใช้บริการสารนิเทศ ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้นักวิชาการใช้สารนิเทศของนักวิจัยสาขามนุษยศาสตร์มีการปรับเปลี่ยนไปด้วย

Gillies (1972) กล่าวถึงทรัพยากรสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่าง ๆ ในลักษณะสหสาขาวิชา อาทิ ปรัชญา ศาสนา ภาษา วรรณคดี

วิจิตรศิลป์ ศิลปะประยุกต์ ศิลปะการแสดง ดนตรี ประวัติศาสตร์ และเชื่อมโยงกับทฤษฎี การวิเคราะห์วิจารณ์ในแง่มุมเกี่ยวกับสังคมศาสตร์ด้วย รูปแบบของสารนิเทศมีหลากหลาย ประเภท อาทิ หนังสือ ต้นฉบับตัวเขียน เอกสาร บันทึก ภาพยนตร์ วารสาร วรรณกรรม จากคำบอกเล่า สไลด์ จดหมาย เป็นต้น แหล่งสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับทางมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วย ห้องสมุดวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ห้องสมุดประชาชน ศูนย์เอกสาร รวมถึงแหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล การจัดการบริการและกิจกรรมของแหล่งสารนิเทศ เช่น การสืบค้นรายการ/รายชื่อทรัพยากรสารนิเทศที่มีอยู่ในแหล่งต่าง ๆ จะสามารถตอบสนอง ความต้องการสารนิเทศของนักวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสารนิเทศ ในสาขาดังกล่าวมีปริมาณมากมาย ดังนั้น การจัดทำคู่มือประเภทบรรณานุกรม จะช่วยให้ การเข้าถึงข้อมูลที่มีอยู่ระหว่างแหล่งสารนิเทศต่าง ๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมในสาขามนุษยศาสตร์ยังมีคู่มือที่ช่วยคั่นน้อยกว่าวรรณกรรมในสาขาวิทยาศาสตร์ และบรรณานุกรมดังกล่าวก็ยังไม่รวบรวมนวรรณกรรมไว้ไม่ตรงกับผู้ใช้ต้องการ อีกทั้งการ รวบรวมข้อมูลย้อนหลังยังน้อยกว่าวรรณกรรมทางด้านวิทยาศาสตร์ด้วย

งานวิจัยในประเทศ มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องรวม 5 เรื่อง เป็นการศึกษา ในด้านแหล่งสารนิเทศ 3 เรื่อง และเป็นงานวิจัยของนักวิจัยและนักประวัติศาสตร์ในระดับ ภูมิภาคและท้องถิ่น ในด้านการใช้สารนิเทศและความต้องการสารนิเทศ 2 เรื่องดังต่อไปนี้

การศึกษาด้านแหล่งสารนิเทศ มีงานวิจัยดังต่อไปนี้

ปราณี ลิงห์ศิลป์ (2533) ได้ศึกษาแนวทางการจัดระบบข่ายงานสารนิเทศ ล้านนาคดี มีวัตถุประสงค์คือสำรวจสภาพของแหล่งสารนิเทศและลักษณะสารนิเทศล้านนาคดี เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนทางการจัดระบบข่ายงานล้านนาคดีที่เหมาะสมต่อการ ศึกษาค้นคว้าและวิจัย โดยศึกษาการดำเนินงานของแหล่งสารนิเทศล้านนาคดีใน 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญระบบ สารนิเทศ ผู้เชี่ยวชาญล้านนาคดีและผู้ให้บริการล้านนาคดี ผลการวิจัยสรุปได้ว่าข่ายงาน สารนิเทศล้านนาคดีศึกษา ควรเน้นความร่วมมือและประสานงานกันระหว่างแหล่งสารนิเทศ และควรรักษาเทคโนโลยีเข้ามาดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการใช้สารนิเทศล้านนาคดีในลักษณะ ของข่ายงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปราณี วงศ์จำรัส (2535) ศึกษาแหล่งผลิตและแหล่งให้บริการสารนิเทศ ล้านนาคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานด้านการจัดหา การจัดเก็บ และการให้บริการ ผลการศึกษพบว่า แหล่งสารนิเทศที่ศึกษาจำนวน 52 แห่ง มีลักษณะ

การดำเนินงานที่แตกต่างกันสามารถจำแนกได้เป็น 6 ประเภท คือ ห้องสมุด ศูนย์สนเทศ ศูนย์วัฒนธรรม หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ และสถาบันวิจัย แหล่งสารนิเทศส่วนใหญ่ รวบรวม จัดทำ และจัดเก็บสารนิเทศเกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ยกเว้นแหล่ง ประเภทห้องสมุดที่จัดเก็บสารนิเทศทั่ว ๆ ไป ด้านการให้บริการจะให้บริการแก่บุคคลทั่วไป ส่วนปัญหาที่แหล่งสารนิเทศต่าง ๆ พบมากที่สุดคือ ปัญหาบุคลากร ไม่เพียงพอ และปัญหาขาด แหล่งสนับสนุนทางการเงิน

มนัส พูนินทลง (2528) ได้สำรวจทรัพยากรสื่อสารมวลชนและสื่อท้องถิ่น ใน เขตภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด เพื่อสำรวจสภาพ ที่ตั้ง และการดำเนินงานของสื่อ ประเภทหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ตามสาย และสื่อท้องถิ่น (คณะขอ) ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้เรียบเรียงเป็นนามานุกรม โดยแยก ตามประเภทของสื่อที่ทำการสำรวจดังกล่าว อันประกอบด้วยจำนวนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น 30 ฉบับ จำนวนสถานีวิทยุกระจายเสียง 40 สถานี จำนวนสถานีวิทยุโทรทัศน์ (สถานีถ่ายทอด) 14 สถานี และจำนวนสถานีรับ-ส่งวิทยุโทรทัศน์ตามสาย 16 สถานี และสื่อท้องถิ่น (คณะขอ) จำนวน 15 คณะ ผลการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาแหล่งข้อมูล ในด้านที่ตั้งและ คักยภาพของทรัพยากรสื่อสารมวลชน ในเขตภาคเหนือตอนบน

การศึกษาด้านการใช้และความต้องการสารนิเทศ มิงงานวิจัยดังต่อไปนี้

อารีรัตน์ วิชาช่าง (2535) ได้ศึกษาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา ประวัติศาสตร์สุโขทัยของนักประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาจากการบริการสารนิเทศ กลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน 20 คน โดยศึกษาเฉพาะสาเหตุที่นักประวัติศาสตร์สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย แหล่งสารนิเทศที่ใช้ การใช้และปัญหาในการใช้สารนิเทศประวัติศาสตร์สุโขทัย

ผลการศึกษาพบว่า นักประวัติศาสตร์สนใจศึกษาเนื่องจากต้องการสืบหาข้อเท็จจริง และเห็นว่ามัลหลักฐานทางประวัติศาสตร์สุโขทัยให้ศึกษาหลายรูปแบบ และต้องการแก้ปัญหาที่มีความสงสัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย แหล่งสารนิเทศที่ใช้คือหอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร รูปแบบของสารนิเทศที่ใช้ประเภทลายลักษณ์ คือ จารึก ร่องลงมาคือ รายงานการค้นคว้าทางโบราณคดี ตำนาน นงคาวดาร และจดหมายเหตุตามลำดับ ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์ ที่ใช้มากที่สุดคือ โบราณสถานและ โบราณวัตถุ สำหรับการเข้าถึงแหล่งสารนิเทศนั้น นักประวัติศาสตร์ใช้วิธีการสอบถามจากผู้รู้มากที่สุด ส่วน การค้นจากฐานข้อมูลจะใช้น้อยที่สุด ปัญหาการใช้สารนิเทศคือ การลบเลือน แตกหัก ชำรุด ของสารนิเทศทั้งประเภทลายลักษณ์และไม่เป็นลายลักษณ์ ปัญหาในการเข้าถึงสารนิเทศที่

ประสบมากที่สุดคือ ความไม่สะดวกในการใช้สารนิเทศจากกฎระเบียบของหน่วยงาน

ขวัญชฎิล นิตาลพงค์ (2536) ศึกษาการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักวิจัยสาขาไทยศึกษาในกรุงเทพมหานคร ในด้านเนื้อหา รูปแบบ ภาษา อายุ และแหล่งสารนิเทศ รวมทั้งปัญหาในการใช้สารนิเทศ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาที่นักวิจัยใช้สูงสุดคือ สังคมไทย รูปแบบของวัสดุตีพิมพ์ มีการใช้หนังสือและตำราสูงสุด ส่วนรูปแบบของวัสดุไม่ตีพิมพ์ใช้สไลด์สูงสุด รูปแบบของสารนิเทศบุคคลใช้ประสบการณ์ของนักวิจัยเองสูงสุด ส่วนภาษาที่ใช้สูงสุดคือ ภาษาไทย อายุของสารนิเทศที่ใช้สูงสุดคือ สารนิเทศที่ผลิตในปีปัจจุบัน และแหล่งสารนิเทศที่ใช้สูงสุดคือ หอสมุดกลางของสถาบันที่นักวิจัยสังกัด ในด้านความต้องการสารนิเทศ ผลการวิจัยพบว่าสอดคล้องกับการใช้สารนิเทศในทุกด้าน ยกเว้นด้านรูปแบบของสารนิเทศบุคคล นักวิจัยมีความต้องการความรู้ที่ได้จากการสนทนากับผู้ร่วมงาน หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับที่สูงกว่าการใช้ประสบการณ์ของตนเอง ส่วนปัญหาในการใช้สารนิเทศที่นักวิจัยประสบในระดับมาก ได้แก่ การไม่ทราบวิธีค้นคืนข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ ความไม่สะดวกในการไปใช้ห้องสมุดและศูนย์เอกสารอื่น ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย และการไม่สามารถเข้าถึงสารนิเทศที่เป็น เอกสารซึ่ง ไม่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ตามลำดับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับการศึกษาเรื่องการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักวิจัย สามารถสรุปแยกประเด็นการศึกษาในด้านเนื้อหา รูปแบบ ภาษา อายุ ของสารนิเทศและแหล่งสารนิเทศที่เกี่ยวข้อง ได้ดังต่อไปนี้

ด้านเนื้อหา Stieg (1981) พบว่านักประวัติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาต้องการเนื้อหาประวัติศาสตร์ทั่วไป และประวัติศาสตร์ประเทศสหรัฐอเมริกาในยุคอาณานิคม ส่วน อาริรัตน์ วิชาช่าง (2535) ศึกษาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์สู่ชีวิตของนักประวัติศาสตร์ พบว่า นักประวัติศาสตร์ต้องการสืบหาข้อเท็จจริง โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และต้องการแก้ปัญหาที่มีความสงสัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สู่ชีวิต และ ขวัญชฎิล นิตาลพงค์ (2536) พบว่านักวิจัยสาขาไทยคดีศึกษาในกรุงเทพมหานครต้องการใช้เนื้อหาทางด้านสังคมไทยสูงสุด

ด้านรูปแบบ Stieg (1981) พบว่านักวิจัยใช้สารนิเทศในรูปแบบของหนังสือ และวารสาร รองลงมาคือ ต้นฉบับตัวเขียน ส่วนภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ แถบบันทึกเสียง ไมโครฟิล์ม และแผ่นที่ มีการใช้ระดับน้อย และไม่นิยมใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Watson-Boone (1994) ที่พบว่าฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ไม่ได้รับความสนใจจากนักวิจัยมากนัก และขวัญชฎิล นิตาลพงค์ (2536) พบว่านักวิจัยประสบปัญหาด้านการ

สืบค้นข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ในระดับมาก ในด้านการใช้รูปแบบของวัสดุพิมพ์ของชวัญชฎิล พบว่านักวิจัยสาขาไทยคดีศึกษามีการใช้หนังสือและตำราสูงสุด ส่วนรูปแบบของวัสดุไม่ตีพิมพ์ใช้สไลด์สูงสุด รูปแบบของสารนิเทศบุคคล ใช้ประสบการณ์ของนักวิจัยเองสูงสุด แต่ต้องการความรู้ที่ได้จากการสนทนากับผู้ร่วมงาน หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านสูงกว่าการใช้ประสบการณ์ของตนเอง ส่วนอารีรัตน์ วิสาช่าง (2535) พบว่า นักประวัติศาสตร์สุโขทัยใช้จารึกสูงสุด รองลงมาคือ รายงานการค้นคว้าทางโบราณคดี ตำนาน พงศาวดาร และจดหมายเหตุ ในรูปแบบของสารนิเทศประเภทลายลักษณ์ ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์ใช้โบราณสถานและ โบราณวัตถุสูงสุด

ด้านภาษา ชวัญชฎิล พิศาลพงศ์ (2536) พบว่านักวิจัยใช้และต้องการสารนิเทศภาษาไทยในระดับสูงสุด

ด้านอายุของสารนิเทศ Watson-Boone (1994) พบว่านักวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์ใช้สารนิเทศที่มีอายุ 20-30 ปี ส่วนชวัญชฎิล พบว่านักวิจัยสาขาไทยคดีศึกษาใช้และต้องการสารนิเทศที่ผลิตขึ้นในปีปัจจุบัน

ด้านแหล่งสารนิเทศ อารีรัตน์ วิสาช่าง (2535) พบว่าการเข้าถึงแหล่งสารนิเทศนั้น นักประวัติศาสตร์ใช้วิธีการสอบถามจากผู้รู้มากที่สุด ส่วนปัญหาในการเข้าถึงแหล่งสารนิเทศ คือ ความไม่สะดวกในการใช้สารนิเทศจากกฎระเบียบของหน่วยงาน ส่วนชวัญชฎิล (2536) พบว่า ปัญหาการใช้แหล่งสารนิเทศ คือความไม่สะดวกในการไปใช้ห้องสมุดและศูนย์สารนิเทศอื่น ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย การไม่ทราบวิธีค้นคืนข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ และการไม่สามารถเข้าถึงสารนิเทศที่เป็นเอกสารซึ่งไม่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่